

Iryna KONONENKO

Uniwersytet Warszawski

Irena MYTNIK

Uniwersytet Warszawski

Potencjał teoretyczny i praktyczny dwujęzycznego słownika tematycznego

Współczesna leksykografia teoretyczna i praktyczna należy do najbardziej rozwiniętych działów językoznawstwa. Słowniki w taki czy inny sposób porządkują jednostki językowe, dając wyobrażenie o systemie języka, i jednocześnie pełnią ważną funkcję dydaktyczną. Układanie słowników opiera się na dawnej tradycji. Pierwsze prace leksykograficzne pojawiły się w starożytnym Sumerze, Grecji i w Indiach. Nowy impuls w rozwoju leksykografii przyniosła epoka odrodzenia. Z czasem nastąpiło zróżnicowanie typologiczne słowników. Dzisiaj ważną rolę w rozwoju słownictwa odgrywają technologie komputerowe.

W 1852 r. pojawił się drukiem słownik P. M. Rogeta¹ – pierwsze opracowanie leksykograficzne o charakterze tematycznym. Wyraźny rozwój słownictwa tematycznego, zwłaszcza dwujęzycznego, ma miejsce od drugiej połowy XX w.² U podstaw klasyfikacji tych prac leży podział jednostek językowych (przede wszystkim wyrazów) na grupy tematyczne (pola semantyczne)³. W obrębie grupy wyrazy hasłowe podawane są w porządku

¹ P. M. Roget, *Thesaurus of English Words and Phrases classified and arranged so as to facilitate the expression of ideas and to assist in literary composition*, London 1852, 1994.

² Por. np. K. Бабов, А. Въргулев, *Тематичен руско-български речник*, София 1961; S. Kamińska, *Słownik tematyczny włosko-polski*, Warszawa 2001; В. Карпенко, О. Герасимчук, О. Сергієнко, *Українсько-англійський тематичний словник*, Київ 2012; А. Карпусь, О. Кудіна, *Базовий тематичний німецько-український словник*, Київ 1998; Кім Сук Вон, А. Рижков, Ю. Міксьон, *Українсько-корейський тематичний словник*, Київ 2010; I. Koutny, *Węgiersko-polski słownik tematyczny*, Poznań 2000; Г. Русланова, *Польский язык. Тематический словарь*, Москва 2012; R. Swigon, *Tematyczny słownik polsko-angielski*, Bydgoszcz 2008; *Thematic Dictionary of Quotations*, ed. J. Daintith, Bloomsbury 1997; C. Turner, *A Thematic Dictionary of Modern Persian*, Routledge 2003; Л. Васильєва, Б. Сокил, Я. Лубей, П. Лубей, *Українсько-словенський тематичний словник*, Львів 2015.

³ O grupowaniu semantycznym hasel w oparciu o pola tematyczne (znaczeniowe) w leksykografii, por. np. B. Batko-Tokarz, *Tematyczny podział słownictwa w Wielkim słowniku języka polskiego*, „Nowe studia leksykograficzne”, 2, pod red. P. Żmigrodzkiego, R. Przybylskiej, Kraków 2008, s. 31-48; S. Daković, *Słowniki tematyczne w Polsce, Serbii i Chorwacji*, „Südslavistik online - zeitschrift für südslavische Sprachen und

alfabetycznym. Charakter podziału materiału językowego w poszczególnych słownikach tematycznych, wyodrębnienie i układ takich czy innych bloków oraz zakres leksykalny są zróżnicowane. W większości prac proponowana jest leksykalno-semantyczna klasyfikacja materiału, z pominięciem charakterystyki gramatycznej wyrazów i włączenia ich w struktury składniowe. W niektórych słownikach tego typu wyrazy grupowane są według kryterium morfologicznego. Podział tematyczny niekiedy uzupełniają połączenia wyrazowe, idiomy i zwroty frazeologiczne, przysłowia i sentencje, ponadto skróty i skrótowce stosowane w danej dziedzinie wiedzy, transkrypcja fonetyczna i podstawowe wiadomości z zakresu gramatyki, kwalifikatory rzeczowe i znaki graficzne, ułatwiające odczytanie haseł.

Niniejsze rozważania chciałybyśmy poświęcić wyznaczeniu typologicznych cech dwujęzycznego słownika tematycznego oraz znaczeniu słownika tematycznego dla badań lingwistycznych, glottodydaktyki i leksykografii specjalistycznej. Podstawę omówienia stanowić będzie *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*, opracowany w Katedrze Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego, który w 2015 r. doczekał się drugiego wydania⁴. Jest to pierwsze tego rodzaju opracowanie leksykograficzne zarówno na rynku wydawniczym polskim, jak i ukraińskim.

Słownik tematyczny polsko-ukraiński zawiera około 45 000 haseł polskich i ich odpowiedników ukraińskich, które skategoryzowano w 30 blokach leksykalnych, podzielonych następnie na grupy leksykalno-semantyczne. *Słownik* obejmuje materiał pochodzący z języka ogólnego, potocznego oraz specjalistycznego. Przy kwalifikacji materiału uwzględniono frekwencję leksyki ogólnej i terminologicznej (w zależności od typu bloku tematycznego). Za podstawę materiałową posłużyły dane korpusów języków narodowych, periodycznych wydawnictw papierowych i elektronicznych, Internetu oraz polskich i ukraińskich słowników różnego typu. Część wyrazów oraz stałych połączeń wyrazowych języka ukraińskiego została włączona do obiegu leksykograficznego po raz pierwszy.

Literaturen“, zeszyt 3, Dvojezična leksikografija bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika, pod red. D. Šipka, 2011, s. 33-52.

О. Костюшко, *Тематичні словники у сучасній слов'янській лексикографії*, „Проблеми слов'янознавства”, 2003, вип. 53, с. 271-280; В. Морковкин, *Идеографические словари*, Москва 1970; D. K. Rembiszewska, *Słownictwo tematyczne w dwudziestowiecznych opracowaniach leksykograficznych*, „Poradnik Językowy”, VIII, 2005, s. 37-52; M. Stark, *Bilingual Thematic Dictionaries*, Essex 2011; *Wielki słownik języka polskiego PAN, Zasady opracowania*, zestawiał P. Żmigrodzki, Kraków 2015, s. 37-38.

⁴ I. Kononenko, I. Mytnik, E. Wasiak, *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*, Warszawa 2010, wyd. I, Warszawa 2015, wyd. II.

Struktura bloków uwzględnia klasyfikację materiału według części mowy. Materiał leksykograficzny został przedstawiony w przejrzystym układzie tematycznym z podziałem na rzeczowniki, przymiotniki (imiesłowy przymiotnikowe) i czasowniki z kolokacjami werbo-nominalnymi, typowymi dla danej grupy, niekiedy zaimki, liczebniki i przysłówki. Poszczególne bloki tematyczne zawierają, oprócz leksyki danego pola semantycznego, popularne zwroty i wyrażenia, konstrukcje składniowe i całe zdania używane w typowych sytuacjach komunikacyjnych. W materiale leksykograficznym zaznaczono miejsca akcentowane, co jest bardzo istotne w nauce języka ukraińskiego, który cechuje akcent swobodny.

Przyjrzyjmy się zatem zawartości i strukturze wybranych bloków tematycznych. Jak wspomniano, podstawowymi jednostkami opisu leksykograficznego są leksemy polskie i konstrukcje składniowe oraz ich odpowiedniki ukraińskie, umieszczone w obrębie grup tematycznych i leksykalno-semantycznych. Wyjściową i zarazem centralną część *Słownika* stanowi człowiek: jego ciało i organizm, zmysły, wygląd zewnętrzny, osobowość i usposobienie, świat uczuć i doznań, czynności i stany oraz myślenie i percepcja. Rozwinięciem tej tematyki jest opis życia człowieka w środowisku społecznym, w komunikacji oraz w relacjach rodzinnych i społecznych. Kolejnym polem semantycznym jest dom i mieszkanie: wyposażenie, rzeczy osobiste, czynności związane z zamieszkiwaniem, takie jak robienie porządków i przeprowadzanie remontu. Z tematem domu ściśle wiąże się kolejny, dotyczący kulinariów i przyrządzania potraw. W rozdziale poświęconym zakupom umieszczony został materiał językowy wprowadzający w leksykę ogólną tematu oraz związaną z asortymentem sklepów spożywczych i przemysłowych. Kolejne pole semantyczne dotyczy słownictwa opisującego różnego rodzaju usługi i zakłady usługowe. W bloku poświęconym służbie zdrowia i pomocy medycznej czytelnik znajdzie bogate słownictwo, dotyczące zakładów medycznych w Polsce i na Ukrainie, personelu, specjalizacji medycznych, chorób i dolegliwości oraz leków i wyposażenia zakładów służby zdrowia. Z funkcjonowaniem człowieka w przestrzeni społecznej ściśle wiąże się jego życie zawodowe. *Słownik* podaje słownictwo związane ze strukturą zatrudnieniową, dziedzinami i miejscami pracy, zawodami i stanowiskami. Życiu duchowemu oraz wyznaniom religijnym poświęcony został blok dotyczący religii. Znalazła się w nim również leksyka, odnosząca się do świąt kalendarzy liturgicznych Kościoła katolickiego i Kościoła prawosławnego oraz architektury sakralnej. Kolejne rozdziały wprowadzają w tematykę państwa i społeczeństwa, instytucji państwowych, grup i zjawisk społecznych oraz najważniejszych dziedzin gospodarki:

przemysłu, rolnictwa, handlu i biznesu, giełdy i bankowości. Dużo miejsca poświęcono systemom prawnym w obu krajach, naruszaniu prawa, odpowiedzialności karnej, walki z przestępczością i terroryzmem. Pole semantyczne, dotyczące wojska i wojskowości, wprowadza w leksykę ogólną tematu oraz związaną z rodzajami wojsk, kadrami wojskowymi i uzbrojeniem. Kolejne bloki opisują system szkolnictwa i nauki oraz kulturę i sztukę, ze szczególnym uwzględnieniem literatury, teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych i eksponatów muzealnych. W bloku o sporcie znajdziemy słownictwo związane z dyscyplinami sportowymi, uprawianiem sportu, obiektami i sprzętem sportowym. Kolejny temat wprowadza w zagadnienia odnoszące się do telekomunikacji, mass mediów, prasy, książki i druku. *Słownik* proponuje również materiał leksykalny związany z komunikacją i transportem samochodowym, kolejowym, lotniczym i wodnym. Jego rozwinięciem jest blok dotyczący turystyki. Różnorodnym formom spędzania wolnego czasu poświęcony jest podrozdział o spędzaniu urlopu, wypoczynku, rozrywce i hobby. Kolejne pola tematyczne opisują miasto, wieś i okolice, przybliżają środowisko naturalne: klimat, warunki pogodowe, łańcuchy żywiłowe, ochronę środowiska, świat fauny i flory. W *Słowniku* znajdziemy też leksykę dotyczącą ziemi i wszechświata, geografii, nazw geograficznych, ze szczególnym uwzględnieniem Polski i Ukrainy. Inne tematy zostały poświęcone krajom, ich mieszkańcom, językom i alfabetom, a także liczbom, miarom, właściwościom, pojęciu czasu i sposobom jego wyznaczania. Dwa ostatnie rozdziały podają terminologię językoznawczą oraz najczęściej występujące skróty i skrótowce.

Zatem, jeśli chodzi o typologię *Słownika tematycznego polsko-ukraińskiego*, należy on do prac o charakterze kompleksowym, w znacznej mierze uniwersalnym, o zróżnicowanym systemie wewnętrznej organizacji materiału językowego. Jako nadrzędne w konstruowaniu *Słownika* przyjęto podejście onomazjologiczne. Metodologia klasyfikacji zasobów leksykalnych, uwzględniająca wyjaśnienie pojęć, włącza *Słownik* do grupy tezaurusów. Z kolei tematyczna systematyzacja leksemów i konstrukcji pozwala na zakwalifikowanie *Słownika* do wydawnictw ideograficznych z mieszanym uporządkowaniem jednostek językowych (według właściwości semantycznych, alfabetu, części mowy). *Słownik* ukazuje różne typy związków semantycznych między leksemami, a tym samym strukturę systemu leksykalnego.

Słownik tematyczny polsko-ukraiński jest też słownikiem leksykalno-gramatycznym. Jednostki leksykalne zostały sklasyfikowane według kryterium tematycznego i morfologicznego. Przy uporządkowaniu leksemów według części mowy uwzględniono rolę

jednostek w tworzeniu semantyczno-składniowej podstawy zdania. W związku z tym wyodrębniono przede wszystkim części mowy podstawowe w aspekcie znaczeniowym i strukturalnym – rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki oraz stałe połączenia wyrazowe. Zaprezentowanie kombinacji leksemów w typowych konstrukcjach składniowych włącza omawiany *Słownik* do grupy wydawnictw leksykograficznych o charakterze komunikacyjnym, ukierunkowanym na kształtowanie kompetencji językowych w zakresie tworzenia wypowiedzi ustnych i tekstów. Z kolei konsekwentnie ilustrowana łączliwość leksemów kwalifikuje pracę jako słownik kombinatoryczny.

Ważną cechą *Słownika* jest jego przekładowy, dwujęzyczny charakter. Językiem wyjściowym jest język polski. *Słownik* łączy funkcję opracowania leksykograficznego o charakterze tematycznym z funkcją dydaktyczną. Został przygotowany przede wszystkim z myślą o studentach oraz innych uczących się języka ukraińskiego, jako odpowiedź na ich zapotrzebowania. *Słownik* prezentuje rozbudowany materiał leksykalny, skierowany zarówno do poznających dopiero język ukraiński, jak i do tych, którzy pragną pogłębić swoje kompetencje językowe.

Słownik tematyczny polsko-ukraiński z jednej strony czerpie z osiągnięć językoznawstwa, z drugiej jednak może służyć za podstawę dla różnych opracowań teoretycznych. Podobnie jak inne przekładowe słowniki tego typu, uwzględniające podział słownictwa na grupy tematyczne (pola semantyczne), daje on szerokie możliwości badawcze, przede wszystkim w dziedzinie lingwistyki kontrastywnej. Kompleksowy charakter *Słownika*, połączenie kilku zasad klasyfikacji jednostek językowych może być zachętą do wykorzystania zawartego w nim materiału leksykalnego w pracach analitycznych, dotyczących wszystkich poziomów systemu języka polskiego i ukraińskiego.

Za temat badawczy mogą posłużyć zmiany fonetyczne w wyrazach polskich i ukraińskich, tworzących najstarszą warstwę leksykalną odziedziczoną z doby prąsłowiańskiej. W *Słowniku* są one licznie reprezentowane w takich blokach tematycznych jak np. „Człowiek”, „Człowiek w środowisku społecznym”, „Dom i mieszkanie”, por. *chód* // *хода*, *ciało* // *тіло*, *noga* // *нога*, *wąsy* // *вуса*, *włosy* // *волосся*, *zęby* // *зуби*, *radość* // *радість*, *nadzieja* // *надія*, *mydło* // *мило*, *ściana* // *стіна* i in. Zaznaczenie sylab akcentowanych w wyrazach ukraińskich (również w obrębie segmentów syntagmatycznych) stwarza możliwości dla badań porównawczych z zakresu akcentologii obu języków. Szczególną uwagę należałoby zwrócić na różnice dotyczące akcentowania wyrazów rodzimych oraz pochodzenia obcego, por. np.

odmienności w akcentowaniu leksemów w obrębie podgrupy „Teatr”: *aktor // актор, dyrygent // диригент, reżyser // режисер, śpiewak // співак, balet // балет, opera // опера* i in.

Słownik daje, rzecz jasna, możliwości opisu zarówno leksyki jednego języka, jak i badań porównawczych. Przy czym ważne wydaje się określenie związków między elementami grupy tematycznej czy leksykalno-semantycznej, ukazania systemowych relacji różnego typu: synonimii (np. *obierać // обчищати, чистити, обирати*), antonimii (por. np. przymiotniki w grupie „Kształt, miejsce”), hiperonimii / hiponimii (por. np. klasyfikacje nazw zwierząt ze względu na rodzaj, gatunek i in.). Ujawnienie sieci relacji semantycznych w systemach językowych stwarza podstawy dla określenia typologii jednostek językowych.

Przy doborze jednostek wyjściowych w obrębie grup tematycznych uwzględniono obecność znacznej liczby polsko-ukraińskich homonimów i paronimów międzyjęzykowych (por. np. licznie występujące przykłady takich jednostek w grupie leksykalno-semantycznej „Wyposażenie” bloku tematycznego „Dom i mieszkanie”: *dywan // килим* (por. *диван*), *kilim // палац* (por. *килим*), *lustro // дзеркало* (por. *люстра*), *parapet // підвіконня* (por. *паранет*), *terakota // керамічна плитка для підлоги* (por. *теракота*) i in.). Rzeczą wiadomą jest, że największe trudności przy rozróżnieniu homonimów międzyjęzykowych wynikają wtedy, gdy wyrazy należą do tej samej grupy tematycznej. „W takich przypadkach wyrazy obu języków mają wspólne semy (elementy), w wyniku czego może powstać wyobrażenie, że chodzi o ten sam obiekt”⁵ (tłum. IM). Zawarte w *Słowniku* grupy homonimów i paronimów międzyjęzykowych mogą posłużyć za podstawę prac poświęconych rozróżnieniu semantycznemu tych jednostek, ustaleniu ich pochodzenia, przyczyn homonimii i paronimii międzyjęzykowej i in.

Struktura *Słownika* przyniosła uporządkowanie materiału leksykalnego według różnych pól tematycznych, w tym terminologicznych. Tak zaprezentowany materiał z jednej strony wprowadza w zagadnienia zależności leksykalno-semantycznych, tworzących różne grupy tematyczne, z drugiej zaś ekwiwalencji międzyjęzykowej. Problematyka ta była przedmiotem badań podejmowanych przez studentów warszawskiej ukrainistyki studiów I i II stopnia. Od kilku lat obserwujemy wśród nich duże zainteresowanie tematyką badawczą związaną ze słownictwem, zwłaszcza specjalistycznym. Zakres tematyczny omawianego wydania właśnie takie możliwości stworzył i wciąż stwarza. Za przykład posłużyć mogą powstałe w KU prace

⁵ I. Кононенко, *Українська та польська мови: контрастивне дослідження* / I. Kononenko, *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne*, Warszawa 2012; 2017, s. 210.

licencjackie, np. Illi Kotkowa, *Leksyka kolejowa w języku ukraińskim, rosyjskim i polskim*, Michała Kwiatkowskiego, *Leksyka komputerowa w języku ukraińskim*, Katarzyny Szczepańskiej, *Słownictwo specjalistyczne ukraińskiego i polskiego języka prawnego* oraz prace magisterskie, np. Oksany Borys, *Analiza porównawcza terminologii prawa cywilnego w języku ukraińskim i w języku polskim (na materiale prawa spadkowego)*, Marzeny Gontarczyk, *Terminologia sportowa we współczesnym ukraińskim języku literackim*, Marcina Miśka, *Terminy anatomiczne w języku ukraińskim i polskim*, Anny Różyckiej, *Nazwy pokrewieństwa i powinowactwa w ukraińskim języku literackim oraz w ukraińskich gwarach w Polsce w porównaniu z językiem polskim*, Justyny Sitarek, *Terminologia logistyczna w języku polskim i ukraińskim* oraz Katarzyny Szczepańskiej, *Terminologia prawa karnego w języku ukraińskim i w języku polskim*.

Dwa z podejmowanych w pracach licencjackich i magisterskich obszarów leksykalno-semantycznych, tj. medycyna oraz prawo, stały się przyczynkiem do szerszych studiów, opracowań syntetycznych o charakterze monograficznym, przygotowywanych w ramach rozpraw doktorskich przez Magdalenę Jeż, *Terminologia prawa cywilnego w języku polskim i ukraińskim – ujęcie komparatywne* oraz Oksanę Borys, *Контрастивний аналіз української та польської медичної термінології на прикладі терміносистеми акушерства, гінекології та урогінекології* (promotor prac – Irena Mytnik).

Zawarty w *Słowniku* materiał leksykograficzny może być przedmiotem badań dróg rozwoju języka polskiego i ukraińskiego. Jest on ilustracją m. in. specyfiki częstotliwości zapożyczeń w obrębie poszczególnych grup tematycznych. Na przykład ukraińska leksyka sportowa zawiera znacznie więcej zapożyczeń z języka angielskiego niż leksyka polska. W różnym zakresie obecne są w grupach tematycznych obu systemów językowych latynizmy.

Materiał słownikowy może posłużyć również za przedmiot badań znaczenia denotatywnego i sygnifikatywnego leksemów, braku ekwiwalencji wyrazów w jednym z języków, neologizmów i in.

Zaprezentowane w *Słowniku* frazeologizmy mogą być badane przede wszystkim w aspekcie porównawczym. Należy zwrócić uwagę, że tematyczny podział materiału językowego w omawianym wydaniu leksykograficznym nie uwzględnia wyrażen idiomatycznych w większości bloków i grup leksykalno-semantycznych. Zrozumiały jest brak tych jednostek językowych w takich podgrupach jak „Radio i telewizja”, „Ochrona środowiska” czy „Działania matematyczne”. Antropocentryczny i oceniający charakter

większości idiomów uzasadnia włączenie ich do grup tematycznych związanych z człowiekiem. Na przykład w podgrupie „Wygląd zewnętrzny” umieszczono takie idiomy jak *brzydkie kaczątko // гудке каченя, skóra i kości // кістки та шкіра*, zwroty porównawcze *chlór jak dąb // міцний як дуб, gruby jak beczka // товстий як бочка* i in. Duży potencjał badawczy mają licznie reprezentowane we wszystkich blokach tematycznych stałe wyrażenia. Szczególne zainteresowanie budzi zbieżność i rozbieżność elementów tych jednostek w obu językach, odmienny szyk wyrazów i in. *leczenie ambulatoryjne // амбулаторне лікування, leczenie antybiotykami // лікування антибіотиками, leczenie farmakologiczne // фармакотерапія, leczenie hipnozą // гіпнотерапія, leczenie sanatoryjne // санаторне лікування, leczenie szpitalne // стаціонарне лікування, leczenie ziołami // лікування травами*.

Materiał zawarty w *Słowniku* może być bazą wyjściową dla opisu kontrastywnego procesów słotwórczych i struktury morfemowej jednostek w języku polskim i ukraińskim. Na przykład klasyfikacja leksemów na klasy gramatyczne stwarza bazę dla badań słotwórstwa poszczególnych części mowy. Przedmiotem opisu może być też semantyka i forma afiksów w poszczególnych grupach leksyki, por. np. sufiksy o znaczeniu abstrakcyjnym w bloku „Religia”: *błogosławieństwo // благословення, благословенство, eklezjologia // екуменізм, kadzenie // кадіння, kołędowanie // колядування, misterium // містерія* i in. Około 20 stron liczy blok „Skróty i skrótowce”, który zawiera podstawowe abrewiatury polskie oraz ich odpowiedniki ukraińskie i może zainteresować badaczy słotwórstwa.

Podział podstawowego materiału *Słownika* na części mowy umożliwia opis grup wyrazów o wspólnych właściwościach morfologicznych w każdym z języków oddzielnie bądź w obu językach w aspekcie porównawczym. Uporządkowanie wyrazów pozwala na przykład na wskazanie cech charakterystycznych kategorii gramatycznych rodzaju i liczby rzeczowników polskich i ukraińskich, por. podgrupa „Rośliny”: *brzoskwinia // персик, cytryna // лимон, bratki // братки, orpieńka // опеньок, trufła // трюфель* i in. Paralelne konstrukcje składniowe różnego typu ukazują specyfikę realizacji w każdym z języków kategorii osoby, aspektu czy czasu czasowników. W bloku „Liczby, miary, właściwości” zostały przedstawione różne rodzaje liczebników w języku polskim i ukraińskim w formie mianownika i w przypadkach zależnych, co również może być przedmiotem studiów.

Obecność w *Słowniku* wybranych wyrażeń polskich i ukraińskich, zdań, części syntagm pozwala na poczynienie obserwacji dotyczących wspólnych i odmiennych tendencji w strukturze konstrukcji składniowych obu języków. Można przede wszystkim dokonać uogólnień dotyczących realizacji w różnych wyrazach – elementach zdania charakterystycznej dla języka polskiego kategorii osobowości i odpowiedników tych elementów w składni ukraińskiej. Przedmiotem studiów może być również zaprezentowana w *Słowniku* łączliwość w języku polskim i ukraińskim jednostek leksykalnych różnego typu. W związku z klasyfikacją tematyczną materiału wystąpiły tu grupy zdań o zbliżonej semantyce. Na przykład w bloku „Komunikowanie się” w obrębie podgrup „Powitanie, pożegnanie”, „Zaproszenie”, „Prośba”, „Odpowiedź pozytywna”, „Podziękowanie” umieszczono zdania o podobnych elementach treściowych, przy czym struktura konstrukcji w obu językach może różnić się w większym lub mniejszym stopniu, np. *Żegnaj pana / panią // Прощавайте; Czy mógłby mi pan wyświadczyć przysługę? // Чи могли би ви зробити мені послугу?; To żaden problem // Не проблема; Nie zgadzam się // Я не погоджуюсь.*

Zastosowane w *Słowniku* podejście onomazjologiczne ułatwia także dostrzeżenie związków między konceptami, czyli mentalną reprezentacją zestawu charakterystyk danego przedmiotu⁶ i może znaleźć zastosowanie w badaniach etnolingwistycznych, ukierunkowanych na opis semantyki różnych konceptów kulturowych oraz odtworzenie językowego obrazu świata (różnych fragmentów rzeczywistości). Badania te wprowadzają w zagadnienia światopoglądu narodów, pozwalają poznać świat wewnętrzny społeczności posługujących się danym językiem⁷. Porównanie językowego obrazu świata Polaków i Ukraińców – narodów, które są tak blisko ze sobą spokrewnione i jednocześnie mają własną drogę rozwoju, jest dla badaczy szczególnie interesujące. Tworzenie grup tematycznych, rozbudowywanych takimi czy innymi leksemami, i struktura semantyczna ekwiwalentów odzwierciedlają historyczno-kulturową specyfikę oraz wspólne cechy obu narodów. I tak w grupie leksykalno-semantycznej „Relacje rodzinne” zilustrowana została specyfika narodowa, dotycząca związków pokrewieństwa i powinowactwa. Na przykład, wyrazowi *teść*

⁶ Por. O. Kostюшко, *Відображення мовної картини світу в тематичному словнику навчального типу* [w:] *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім.М.Коцюбинського*, Серія Філологія, 2011, в. 14-15, с. 22-30; W. Szemińska, *Struktura słownika jako narzędzia pracy lingwistycznej* [w:] *Narzędzia pracy lingwistycznej*, pod red. W. Zmarzer, Warszawa 2014, s. 240-256.

⁷ Por. np. J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009; I. Голубовська, *Етнічні особливості мовних картин світу*, Київ 2004; *Językowy obraz świata*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin 1990; *Językowy obraz świata i kultury*, pod red. A. Dąbrowskiej i J. Anusiewiczza, Wrocław 2000; A. Wierzbička, *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*, Warszawa 2007; В. Жайворонок, *Українська етнолінгвістика: нариси*, Київ 2007.

odpowiadają dwa ukraińskie wyrazy *свекор* (ojciec męża) i *тесть* (ojciec żony) (wybór ekwiwalentów w *Słowniku* został zaopatrzony komentarzem) – dla Ukraińców bowiem istotne okazuje się przytoczone rozróżnienie linii pokrewieństwa. Natomiast takie polskie wyrazy, jak na przykład *stryjenka* i *wujenka*, mają ten sam odpowiednik: *mimka* – w taki sposób Polacy podkreślają wagę związków rodzinnych tego typu, zaś Ukraińcy nie, por. także *szwagier* // *шурин* (brat żony), *дівер* (brat męża), *своаяк* (brat żony, mąż siostry żony) i in.

Słowniki tematyczne, w tym *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*, mają przede wszystkim charakter użytkowy. Prezentowane wydanie jest pomocne w nauce języka ukraińskiego. Materiał leksykalny zawarty w *Słowniku* jest wykorzystywany na zajęciach z praktycznej nauki języka ukraińskiego i języków specjalistycznych w KU. W pierwszym i drugim roku nauki pomoc dydaktyczną stanowią bloki tematyczne, związane przede wszystkim z życiem codziennym, funkcjonowaniem człowieka w środowisku rodzinnym i społecznym, przestrzenią miejską i wiejską, środowiskiem naturalnym, odpoczynkiem, hobby, kulturą i opieką medyczną. Natomiast leksyka fachowa wykorzystywana jest na zajęciach z ukraińskiego języka turystyki, biznesu, mass mediów oraz języka prawnego i prawniczego. Komunikacyjny charakter *Słownika* pomaga studentom nie tylko w przyswojeniu leksyki, ale również w użyciu jej w strukturach tekstowych. Adresatem *Słownika* mogą być nie tylko studenci, dla których język ukraiński nie jest językiem ojczystym, ale również uczniowie czy słuchacze kursów języków obcych.

Dwujęzyczny słownik tematyczny, skonstruowany według zasady klasyfikacji materiału, stwarza podstawę dla zadań metodycznych różnego typu. Korzystając ze *Słownika* można wykonywać szereg poleceń zawartych w podręcznikach serii „Z ukraińskim na ty”⁸. Może on służyć pomocą przy zestawieniu akcentu w wyrazach polskich i ukraińskich z grupy „Rośliny”⁹, mających wspólne pochodzenie. Dla lepszego przyswojenia nazw florystycznych proponowane jest utworzenie z rozsypanki literowej nazw kwiatów (np. л а д г у с о л і – гладіолус)¹⁰. Kolejnym zadaniem, ukierunkowanym na wzbogacenie zasobu leksykalnego studentów o słownictwo tematyczne, może być przekład nazw grzybów¹¹ i in.

⁸ S. Delura, U. Drobiszewska, I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, M. Saniewska, E. Wasiak, M. Zambrzycka, *Z ukraińskim na ty*, cz.1, Warszawa 2013; S. Delura, M. Jeż, I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, A. Samadova, M. Saniewska, E. Wasiak, M. Zambrzycka, *Z ukraińskim na ty*, cz.2, Warszawa 2014.

⁹ S. Delura, M. Jeż, I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, A. Samadova, M. Saniewska, E. Wasiak, M. Zambrzycka, *Z ukraińskim na ty*, cz.2, s.151.

¹⁰ *Ibidem*, s.152-153.

¹¹ *Ibidem*, s. 53.

Słownik tematyczny może być wykorzystywany nie tylko do pogłębienia kompetencji językowych studentów na zajęciach praktycznych, ale również przy wykładaniu przedmiotów teoretycznych (np. „Gramatyka kontrastywna”, „Fonetyka języka ukraińskiego”, „Gramatyka opisowa języka ukraińskiego”, „Leksyka i słowotwórstwo” i in.) czy na zajęciach seminaryjnych.

Należy dodać, że z uwagi na niewielki wybór słowników polsko-ukraińskich, zawierających aktualne słownictwo ukraińskie, zwłaszcza specjalistyczne, znaczenie omawianego opracowania jest ważne nie tylko dla uczących się języka, ale także w pracy tłumaczy. Konieczność opracowywania słowników tematycznych i terminologicznych, związanych z różnymi sferami życia i dziedzinami wiedzy, podyktowana jest również otwarciem polskiego rynku na obywateli Ukrainy. *Słownik* – jak się wydaje – wychodzi naprzeciw potrzebom tej grupy osób, a będący na wyczerpaniu nakład II wydania świadczy o potrzebach rynku i dużym zainteresowaniu odbiorców. Włączenie do bloków tematycznych i podgrup konstrukcji składniowych umożliwia również wykorzystanie *Słownika* jako rozmówek dwujęzycznych przez turystów, imigrantów zarobkowych czy uczestników negocjacji biznesowych.

Stworzenie *Słownika* stało się impulsem do nowych wydań tego typu. Dużym przedsięwzięciem zespołu badawczego Katedry Ukrainistyki UW jest przygotowanie dwóch prac, tj. *Słownika tematycznego polsko-rosyjskiego*¹² oraz *Słownika tematycznego polsko-angielskiego*¹³. Mamy nadzieję, że wydania te, podobnie jak *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*, staną się ważną pomocą dydaktyczną dla studentów i wszystkich zainteresowanych oraz posłużą za bazę materiałową dla kolejnych prac naukowych. Przygotowanie takich właśnie słowników jest związane z realizowaną w KU specjalnością „Ukrainistyka z językiem rosyjskim i angielskim. Wspomniane przekładowe słowniki tematyczne z wyjściowym językiem polskim mają podobną strukturę, materiał leksykalny i gramatyczny. Dzięki temu możliwe jest dostrzeżenie wspólnych i odmiennych cech gramatyczno-leksykalnych między czterema językami – polskim, ukraińskim, rosyjskim i angielskim. Szczególnie ważne jest w aspekcie dydaktycznym i naukowym ukazanie podobieństw i różnic między językami. Maksymalnie zbieżne zasady uporządkowania materiału w serii przekładowych słowników

¹² A. Antoniuk, I. Kononenko, W. Mella-Cullen, I. Mytnik, J. Roguska, A. Szafernakier-Świrko, E. Wasiak, *Słownik tematyczny polsko-rosyjski*, Warszawa 2017.

¹³ R. Botwina, A. Kizińska, I. Kononenko, I. Mytnik, E. Wasiak, *Słownik tematyczny polsko-angielski* (w przygotowaniu).

tematycznych pozwalają na zestawienie jednostek językowych w wybranych dwóch, trzech lub czterech językach.

Jedno-, dwu- i wielojęzyczne słowniki pojęciowe są bogatym źródłem zasobów leksykalnych zarówno jeśli chodzi o język ogólny, jak również słownictwo specjalistyczne. To ostatnie może służyć za uzupełnienie terminologicznych wydań leksykograficznych bądź stanowić przyczynek do dalszych, pogłębionych studiów nad słownictwem fachowym. Kontynuacje prac leksykograficznych pracowników Katedry Ukrainistyki UW stanowią dwujęzyczne słowniki terminologiczne. W przygotowaniu znajdują się opracowania słownictwa specjalistycznego, tj. *Polsko-ukraiński i ukraińsko-polski słownik terminologii prawa cywilnego* autorstwa Magdaleny Jeż oraz *Polsko-ukraiński i ukraińsko-polski słownik terminologii medycznej: położnictwo i ginekologia* autorstwa Oksany Borys.

Zatem omawiany *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*, podobnie jak inne przekładowe słowniki tematyczne, posiada ważne znaczenie dla glottodydaktyki i lingwistyki. Pozwala też dostrzec podobieństwa i różnice w sposobach postrzegania świata, nazywania rzeczy, pojęć, zjawisk czy podejmowanych czynności oraz w funkcjonujących systemach wartości tak blisko spokrewnionych narodów i języków, ułatwiając tym samym budowanie kontaktów międzykulturowych w różnych sferach życia.

BIBLIOGRAFIA

Antoniuk A., Kononenko I., Mella-Cullen W., Mytnik I., Roguska J., Szafernakier-Świrko A., Wasiak E., *Słownik tematyczny polsko-rosyjski*, Warszawa 2017.

Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2006.

Batko-Tokarz B., *Tematyczny podział słownictwa w Wielkim słowniku języka polskiego*, „Nowe studia leksykograficzne”, 2, pod red. P. Żmigrodzkiego, R. Przybylskiej, Kraków 2008, s. 31-48.

Botwina R., Kizińska A., Kononenko I., Mytnik I., Wasiak E., *Słownik tematyczny polsko-angielski* (w przygotowaniu).

Daković S., *Słowniki tematyczne w Polsce, Serbii i Chorwacji*, „Südslavistik online - zeitschrift für südslavische Sprachen und Literaturen“, zeszyt 3, Dwojezična leksikografija bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika, pod red. D. Šipka, 2011, s. 33-52.

Delura S., Drobiszewska U., Kononenko I., Mytnik I., Romaniuk S., Saniewska M., Wasiak E., Zambrzycka M., *Z ukraińskim na ty, cz.1*, Warszawa 2013.

Delura S., Jeż M., Kononenko I., Mytnik I., Romaniuk S., Samadowa A., Saniewska M., Wasiak E., Zambrzycka M., *Z ukraińskim na ty, cz.2*, Warszawa 2014.

Językowy obraz świata i kultury, pod red. A. Dąbrowskiej i J. Anusiewicza, Wrocław 2000.

Językowy obraz świata, pod red. J. Bartmińskiego Lublin 1990.

- Kamińska S., *Słownik tematyczny włosko-polski*, Warszawa 2001.
- Kononenko I., Mytnik I., Wasiak E., *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*, Warszawa 2010, wyd. I, Warszawa 2015, wyd. II.
- Koutny I., *Węgiersko-polski słownik tematyczny*, Poznań 2000.
- Rembiszewska D., *Słownictwo tematyczne w dwudziestowiecznych opracowaniach leksykograficznych*, „Poradnik Językowy”, VIII, 2005, s. 37-52.
- Roget P. M., *Thesaurus of English Words and Phrases classified and arranged so as to facilitate the expression of ideas and to assist in literary composition*, London 1852, 1994.
- Stark M., *Bilingual Thematic Dictionaries*, Essex 2011.
- Swigon R., *Tematyczny słownik polsko-angielski*, Bydgoszcz 2008.
- Szemińska W., *Struktura słownika jako narzędzia pracy lingwistycznej* [w:] *Narzędzia pracy lingwistycznej*, pod red. W. Zmarzer, Warszawa 2014, s. 240-256.
- Thematic Dictionary of Quotations*, ed. J. Daintith, Bloomsbury 1997.
- Turner C., *A Thematic Dictionary of Modern Persian*, Routledge 2003.
- Wielki słownik języka polskiego PAN, Zasady opracowania*, zestawił P. Żmigrodzki, wyd. drugie, Kraków 2015, s. 37-38.
- Wierzbicka A., *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*, Warszawa 2007.
- Бабов К., Въргулев А., *Тематичен руско-български речник*, София 1961.
- Васильева Л., Сокіл Б., Лубей Я., Лубей П., *Українсько-словенський тематичний словник*, Львів 2015.
- Вон Кім Сук, Рижков А., Міксон Ю., *Українсько-корейський тематичний словник*, Київ 2010.
- Голубовська І., *Етнічні особливості мовних картин світу*, Київ 2004.
- Жайворонок В., *Українська етнолінгвістика: нариси*, Київ 2007.
- Карпенко В., Герасимчук О., Сергієнко О., *Українсько-англійський тематичний словник*, Київ 2012.
- Карпусь А., Кудіна О., *Базовий тематичний німецько-український словник*, Київ 1998.
- Кононенко І., *Українська та польська мови: контрастивне дослідження* / Kononenko I., *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne*, Warszawa 2012; 2017.
- Костюшко О., *Відображення мовної картини світу в тематичному словнику навчального типу* [w:] *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім.М.Коцюбинського*, Серія Філологія, 2011, в.14-15, с.22-30.
- Костюшко О., *Тематичні словники у сучасній слов'янській лексикографії*, „Проблеми слов'янознавства”, 2003, вип. 53, с. 271-280.
- Морковкин В., *Идеографические словари*, Москва 1970.
- Русланова Г., *Польский язык. Тематический словарь*, Москва 2012.